

“IRODA” KONSEPTINI IFODALASHDA METAFORALARNING AHAMIYATI

Xushanov Alisher Oydin o'g'li

Navoiy davlat universiteti, O'zbek tili va adabiyoti 2-bosqich
magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15152120>

ARTICLE INFO

Received: 11th March 2025

Accepted: 18th March 2025

Published: 30th March 2025

KEYWORDS

iroda, konsept, metafora, lingvokognitiv tahlil, til va tafakkur, mental mavjud.

ABSTRACT

Ushbu maqolada “iroda” konseptining lingvokognitiv va lingvoma'naviy mazmuni, uni ifodalashda metaforalarning tutgan o'rni tahlili. Til orqali o'ngda shakllangan abstrakt tarkiblarni ifodalashda metaforalar shakllangan shakllardan biri sifatida xizmat qiladi. iroda, iroda kabi ichki psixologik jarayonni tasvirlashda metaforik ifodalar ifodaning emotsional-estetik, ijtimoiy va madaniy konnotatsiyalarini ochib beradi. Maqolada metafora orqali iroda konseptining vizual va semantik modelini aniqlashga urinish qilingan.

KIRISH

Til faqat aloqa vositasi bo'lib qolmay, balki inson tafakkurining in'ikosi, ma'naviy dunyosining aksidir. Tilshunoslikda konsept – bu inson ongida til orqali shakllangan meta bilimlar, tasavvurlar, qadriyatlar majmui bo'lib, u ko'pincha foralar orqali ifodalanadi. qayta, sabr qilish – iroda, muhabbat kabi tajribalar obrazli ifodalarga sezadi. “Iroda” inson ongining faol holati bo'lib, xavfsiz intilish, ichki kuch qat'iyatlik kabi ma'nolarni oladi. “Iroda” tushunchasi muloqotda o'ziga xos o'rin tutadi, ko'pincha o'zida ko'plab ma'no va talqinlarni o'zida mujassam etgan markaziy g'oya bo'lib xizmat qiladi. Bunday murakkab tushunchalarni aniqlash va ifodalash sohasida metaforalardan foydalanish kuchli vosita sifatida maydonga chiqadi. Metaforalar nafaqat mavhum g'oyalarni va aniq tushunchalar o'rtasida ko'prik bo'libgina qolmay, balki “Iroda” tushunchasini idrok etish va qabul qilishni ham shakllantiradi. O'zbek tilida “Iroda” fikr va fikrni muloqot orqali ta'sirchan yetkaza olish qobiliyatini bildiradi. U o'z fikrini aniq va ishonarli ifodalash san'atini qamrab oladi. Samarali muloqot “Iroda”ni ta'riflashda hal qiluvchi rol o'ynaydi, chunki u xabarlarining tushunilishi va tinglovchilar bilan rezonanslashishini ta'minlaydi. Aniq muloqot bo'lmasa, “Iroda”ning mohiyati yo'qolishi mumkin. Metaforalar bir-biriga bog'liq bo'lmagan ikki narsani taqqoslaydigan, murakkab g'oyalarni bir-biriga yaqinroq va tushunarliroq tarzda etkazishga yordam beradigan lingvistik vositalardir. Metaforalar mavhum tushunchalar va aniq tushunchalar orasidagi bo'shliqni yo'q qiladi, nomoddiy g'oyalarni tushunish osonroq bo'lgan yorqin aqliy tasvirlarga aylantiradi.

“Iroda” – bu insonning ongli ravishdagi harakat qilish, to'siqlarni yengish, maqsad sari intilish layoqati. Bu konsept:

-Kognitiv yordam – bilim va anglash bilan bog'liq;

-Emotsional – sabr, chidam, hissiy ong;

-Axloqiy yordam – mas'uliyat, fidoyilik bilan uzviy aloqadordir.

Bu kabi murakkab ruhiy holatni oddiy tilda ifodalash qiyin bo'lgani sababli, til ko'pincha metafora vositalarida bunday konseptlarni ochib harakat qiladi.

“Iroda”ni zulmatni kesib o'tuvchi yorug'lik nuriga o'xshatishdan tortib, uni mahsuldorlik simfoniyasini ijro etuvchi dirijyor sifatida ta'riflashgacha turli metaforalar bu tushunchani turli kontekstlarda jonlantiradi. Har bir metafora “Iroda” asarining mohiyatini anglash uchun o'ziga xos lazzat bag'ishlaydi. “Iroda” haqidagi tushunchamizni shakllantirishda metaforalar hal qiluvchi rol o'ynaydi, biroq hamma metafora ham birdek yaratilgan emas. Amaldagi metaforik tanlovlarni tanqidiy baholab, biz ushbu ko'p qirrali tushunchani tushunishimizni boyitgan ma'no va nuanslarning chuqur qatlamlarini ochishimiz mumkin. “Iroda”ni tozalashda qo'llanilgan turli metaforalarni qiyoslash va qarama-qarshi qo'yish uning ta'sirini nozik tomonlariga chuqurroq kirib borishni yaratadi. “Iroda”ni gullab-yashnagan bog'ga yoki yaxshi moylangan mashinaga o'xshatish bo'ladimi, har bir metafora o'ziga xos nuqtai nazarni taqdim etadi, bu esa yanada yanada boy tarkibiy gobeleniga hissa qo'shadi.

Iroda metaforasining lingvodidaktik ahamiyati

Metafor ifodalar o'quvchilarni ko'rishni osonlashtiradi, mavzuni tasvirlaydi, jonli qilib tasvirlaydi. Iroda ta'limini ta'lim jarayonida metaforalar orqali tibbiy yordam tayyorlash, emotsional ta'sirchanlikni tiklash va “Iroda” asarining mazmun-mohiyatini yetkazish uchun metafora yasash nafislik va ijodkorlikni talab etadi. Yorqin tasvirlar va o'xshash o'xshashliklarni qo'llash orqali biz kontseptsiyani yanada qulayroq va jozibador qilish uchun turli fonlardagi tomoshabinlar bilan rezonanslashadigan jonli rasmni chizishimiz mumkin. “Iroda” xabari til va madaniyat to'siqlaridan oshib ketishi uchun metaforalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Turli auditoriyalarning o'ziga xos nuqtai nazariga mos keladigan metaforalarni moslashtirish “Iroda”ning mohiyatini tushunishni kuchaytirishi va chuqurroq bog'lanishni kuchaytirishi mumkin.

Xulosa qilib qilib, “Iroda” jarayonini hosil qilishda metaforalarni o'rganish murakkab g'oyalarni oshirish va talqin qilishimizga qanday ta'sir ko'rsatishning nozik usullarini yoritib beradi. Metaforalarning muloqotga ta'sirini anglab etish, biz tomon kuchidan aniqlikni belgilash, his-tuyg'ularni uyg'otish va tomoshabinlar bilan chuqurroq aloqalarni rivojlantirish uchun kengaytirishimiz mumkin. Oldinga insak, metaforalardan o'ylangan va strategik jo'natish “Iroda” kontseptsiyasi muloqotini yanada yuksaltirish, uning turli sharoitlarda rezonansi va faolligini ta'minlashi mumkin. Metaforalar iroda konseptini ifodalashda asosiy kognitiv tarkibdan biridir. Ular orqali til abstrakt tarkiblarni obrazli, emotsional va madaniy mazmunda ifoda qiladigan xizmat qiladi. Iroda tushunchasi kurash, yo'l, kuch, qurol kabi metaforalar orqali talqin va bu talqinlar xalq tafakkuri, urf-odatlar, qadriyatlar bilan uzviy bog'liqdir. Metaforik tahlil matematik tilshunoslik, balki madaniyatshunoslik, psixologiya, ta'lim sohalarida ham muhim metod sifatida xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduazizov A. – “Tilshunoslikka kirish”, Toshkent, 2020.
2. Jo'raqulov J. – “Til va tafakkur”, Toshkent, 2017.
3. Qurbonov O. – “O'zbek metaforologiyasi”, Samarqand, 2021 y.
4. Matyoqubova M. – “Konseptual tilshunoslik asoslari”, Qarshi, 2019 y.

5. Lakoff, G. va Jonson, M. - *Biz yashayotgan metaforalar* , Chikago universiteti nashriyoti, 1980 yil.
6. Kovecses, Z. - *Metafora va hissiyot: til, madaniyat va inson hissiyotidagi tana* , Kembrij universiteti nashriyoti, 2000.

